

УДК 159.922.6

РУДОМІНО-ДУСЯТСЬКА О. В.

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СПОСОБУ ЖИТТЯ ОСОБИСТОСТІ

Аналізуються методологічні розбіжності у підходах до вивчення психологічних детермінант екологізації способу життя у зарубіжній та пострадянській психології. Адаптивний та стимул-реактивний підходи, які домінують у зарубіжній психології, є обмеженими, оскільки більші орієнтовані на вивчення психіки та поведінки у короткотривалій часовій перспективі, ніж у перспективі людського життя. Особистісний та суб'єктний підходи у пострадянській психології, єдині у підкресленні значення активності особистості у формуванні свого способу життя, однак розходяться у визначенні центральної координуючої підструктури особистості у такій активності. В межах особистісного підходу такою підструктурою виступає екологічна свідомість, в межах суб'єктного – загально людські цінності особистості. Обговорюється значення самосвідомості, зокрема, процесів самоідентифікації особистості у екологізації способу життя.

Ключові слова: *психологія способу життя особистості, принципи психології, екологічна свідомість, особистість як суб'єкт способу життя, самоідентичність особистості.*

Психологічні дослідження в галузі охорони довкілля демонструють, що само по собі погіршення екологічної ситуації не є чинником зміни людьми свого усталеного способу життя. Наприклад, встановлено, що існують закономірні коливання інтересу людей до питань охорони довкілля. Широка спільнота починає економити енергоресурси, турбуватися про зменшення чи сортування сміттєвих відходів тощо, якщо негативні стимули від довкілля (стан повітря, води, енергетики) стають відверто загрозливими. Коли ж ознаки кризи стають менш явними (в результаті певних заходів владних органів чи самовідновлення біогеосфери), екологічна активність людей суттєво знижується. Таке зниження відбувається попри розуміння того, що проблема не вирішена. Для пересічної людини зручністю від користування пластиковою тарою, чи ефективними фосфатовмісними засобами для прання помітні відразу, а відмова від них, як внесок у вирішення проблем захисту довкілля, може дати плоди лише у віддаленому майбутньому [6, с.359-361].

Подібні протиріччя актуалізують проблему визначення психологічних умов та чинників підвищення екологічності способу життя особистості. Досліджень з цієї проблеми вкрай недостатньо, ті, що проводяться, мають незначний практичний ефект, оскільки вони не

носять комплексного характеру, відзначаються строкатістю вихідних методологічних позицій, а іноді взагалі їх не мають.

Мета нашого дослідження полягає у визначенні методологічних засад та систематизації підходів до рішення психологічних проблем екологізації повсякденної життєдіяльності особистості, як необхідно наукового підґрунтя комплексної розробки цих проблем.

Систематизація відповідних зарубіжних досліджень свідчить про те, що пошуки психологічних чинників та умов екологічно значущої поведінки та способу життя здебільшого ведуться у двох напрямках. Перший з них базується на стимул-реактивній, другий - на адаптивній методології. Виходячи з традиційних для західної психології методологічних орієнтацій, дослідники маніфестують безпосередню залежність психічних явищ, пов'язаних із екологічною активністю, чи то від зовнішніх впливів («постулат безпосередності» за Д.М.Узнадзе), чи то від внутрішніх потягів до психічної рівноваги, задоволення, успіху («постулат відповідності» за Ф.Є.Василюком, В.А.Петровським).

Прикладом досліджень першого напрямку може слугувати значний інтерес до виділення середовищних стимульних змінних, які зумовлюють деструктивну поведінку у довкіллі. До них віднесені, зокрема, соціальна контрольованість середовищних об'єктів, їх естетичний та санітарний стан тощо. Так встановлено, що чисельність актів вандалізму значно меншає в доступних для громадського огляду місцях, якщо до того ж такі місця доглянуті та естетично привабливі [12; 14]. Зрозуміло, що чинником екологічної поведінки за «стимул-реактивними» уявленнями може бути лише зовнішній суб'єктом і без його зусиль така поведінка слабшає. Крім того, на цього суб'єкта покладається відповідальність за якість довкілля, пересічні користувачі від такої відповідальності звільнені, вони лише пасивно реагують на зміни стимуляції.

Можна стверджувати, що саме у такій схемі атрибуції відповідальності полягають витоки багатьох екологічних негараздів. Загалом, в межах стимул-реактивної парадигми не були запропоновані ефективні моделі екологізації повсякденної життєдіяльності особистості.

Дослідження, проведені на основі принципу адаптації, переважно втілюють функціоналістське розуміння цього принципу, яке обмежує вивчення закономірностей взаємодії людини із довкіллям ідеєю досягнення станів спокою, задоволення чи переживання своєї успішності. Послідовно втілюється адаптивна методологія у підходах, які базуються на теорії когнітивного дисонансу Л.Фестингера. Ця теорія виходить із прагнення людини до психологічної рівноваги на основі формування безконфліктної картини світу. Якщо між когнітивними елементами, які утворюють картину світу, мають місце дисонансні відносини, то заради досягнення рівноваги, людина певним чином інтерпретує та вибірково сприймає нову інформацію, здійснюючи на цій основі відповідні практичні дії.

Існує безліч протиріч між знаннями, які стосуються навколишнього середовища. Наприклад, це знання про причини «парникового ефекту», з одного боку, і розуміння залежності цивілізації від джерел теплової енергії з іншого. Автори підходів до захисту довкілля ведуть, що редукції напруги, викликані когнітивним конфліктом, можна досягти шляхом внесення у свідомість знань, що допомагають відновити несуперечливу картину світу. Це може бути, наприклад, збільшення психологічної привабливості екологічно значущої альтернативи в процесі пошуку додаткових засобів, що переконують у правильності її вибору.

На цьому прийомі ґрунтувалися масштабні пропагандистські кампанії, присвячені економії енергії в США кінця минулого століття. Вони розпочиналися з інформування населення про сутність і наслідки парникового ефекту, продовжувалися детальною картиною марнотратства у використанні енергії як підприємствами, так і окремими особами, й закінчувалися психологічно обґрунтованими рекомендаціями з організації «енергозберігаючої» життєдіяльності [13].

Слабким місцем таких підходів є нестійкість отриманих ефектів. Вони не враховують, що екологічна активність людей має тривати постійно, а не тільки коли незадоволені гомеостатичні потреби. Така тривала активність не може бути реакцією на безпосередні зовнішні та внутрішні чинники.

На відміну від західних підходів до проблеми становлення екологічно-орієнтованої життєдіяльності, у пост-радянській психології домінує думка про те, що чинники такої життєдіяльності не можливо розглядати у відриві від цілісної організації психічного світу людини. Однак при цьому дослідники розходяться в тлумаченні того складно організованого «цілого», яке слід вивчати для ефективного проектування екологічного способу життя.

Найчастіше предметом вітчизняних досліджень виступає екологічна свідомість як «вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та свого внутрішнього світу; рефлексія місця та ролі людини в екологічному світі, а також саморегуляція даного відображення» [11, с.31]. Розвинена екологічна свідомість особистості виступає при цьому вирішальною умовою екологізації її життєдіяльності, підвищення мотивації екологічної поведінки [5; 7].

На нашу думку, попри всю важливість наукових розробок проблеми екологічної свідомості, вони відтворюють на теоретичному та емпіричному рівнях гносеологічний підхід до розуміння взаємовідношення людини й світу. Екологічна свідомість підміняє людину, фактично розглядається відношення свідомості до матеріального довкілля, людське буття дезонтологізується, а проблема людини в її реальній взаємодії із світом замінюється проблемою пізнання світу. Такий підхід визначає й напрямки пошуків шляхів формування

екологічної свідомості. Вони вбачаються, перш за все, в організації системи екологічної освіти на різних рівнях освітнього процесу, у різних навчально-виховних формах. Не вирішує проблеми те, що до таких форм відносяться заходи активної взаємодії учня із природними об'єктами (тренінги, екологічні ігри тощо). Існують і мають враховуватися у навчанні та вихованні внутрішні передумови (у вигляді реальної життєдіяльності людини у довкіллі) формування екологічної свідомості.

Важливим напрямком вітчизняних досліджень є вивчення носія екологічної свідомості - людини в її реальних активно-перетворюючих відношеннях із світом. При цьому дослідники орієнтуються на методологічні засади суб'єктно-діяльнісного підходу, який обґрунтовує погляд на людину як суб'єкта, який в процесах самовизначення та самореалізації втілює та творить свій внутрішній, духовний світ, перетворюючи за своєю мірою навколишнє [1; 4; 10]. За С.Л.Рубінштейном умовою формування суб'єктності людини є реалізація на протязі всього її життя суто людських способів взаємодії із світом, дієво-практичного, пізнавального, естетичного та етичного, які відкривають об'єктивні властивості-цінності існування всього суцього. В процесі становлення та прояву суто людських способів взаємодії з дійсністю, формується цілісний внутрішній світ суб'єкта (його свідомість та підсвідоме, потреби та цінності, його пізнавальна сфера) [10].

А. В. Брушлінський, порушуючи онтологічні питання буття та внутрішнього змісту суб'єкта, зазначає, що «людина як суб'єкт - це вища системна цілісність всіх її найскладніших та суперечливих якостей» [4, с. 10].

Така системна цілісність психічних властивостей означає нову якість психіки, через яку на людину впливає зовнішня реальність. Суб'єкт характеризується визначеністю внутрішнього, його домінуванням над зовнішнім. Завдяки цьому людина, що сформувалась як суб'єкт, не пристосовується до життєвих умов та ситуацій, а підіймається над ними, цілеспрямовано змінює зовнішній світ. При цьому певна суверенність та автономність внутрішніх умов суб'єкта проявляється в процесах їх саморегуляції та саморозвитку [2, с. 18].

Екологічність способу життя суб'єкта проявляється в тому, що його життєдіяльність стимулюється не стільки зовнішніми впливами, до яких можна віднести й інтеріоризовані їх форми (наприклад, норми, поведінкові стереотипи, звички), скільки системою його внутрішніх якостей - світоглядом, у якому відбиваються етичні, пізнавальні, активно-дієві та естетичні цінності, досвідом саморегуляції, довільності, самоорганізації своєї активності.

Важливо зазначити, що далеко не кожна людина набуває якостей суб'єкта, активно, дієво включається у процеси вирішення життєвих проблем та протиріч. З цього приводу Л.І.Андциферова висловлюється таким чином: «Несприятливі життєві умови, фізичні вади

можуть переживатися людиною як виклик, що вимагає мобілізації її конструктивних сил. Це ...свідчить про можливість впоратися з несприятливими особистими і соціальними обставинами, тобто активно формувати умови власного розвитку. Але ці ж несприятливі обставини інша людина може сприймати як непереборні перешкоди для благополучного життя і відмовитися від протистояння їм» [3, с. 31].

Вирішуючи завдання емпіричної верифікації поняття «суб'єктна активність особистості», В.А.Петровський експериментально виявив феномен надситуативної активності, у якому проявляється суб'єктність людини та проблемність її ставлення до свого життя. Цей феномен полягає в тому, що суб'єкт у багатьох життєвих ситуаціях ставить перед собою без спонукання або примусу мету, надлишкову стосовно вимог ситуації, у якій він знаходиться. Стимулює людину до постановки такої мети особливе завдання: самопізнання, самовираження, оцінки особистістю своїх можливостей [9].

В екологічній психології досліджується суб'єктна детермінація екологічного способу життя та поведінки, коли така поведінка виходить за межі наявної ситуації, зумовлюючись суто людськими відношеннями до дійсності – пізнавальним, етичним, естетичним, практично-дієвим. Людина, що сформувалася як суб'єкт, долає звичні межі свого повсякденного життя, де якість довкілля рідко виступає безпосередньо мотивуючим фактором, самовизначається і цілеспрямовано змінює ситуацію у відповідності зі своїми уявленнями про екологічно безпечне довкілля й про себе, як носія відповідальності за його стан. Наприклад, в дослідженні надситуативної екологічної поведінки людини у довкіллі, проведеного під нашим керівництвом М.В.Шевченко, перевірялася гіпотеза про те, що надситуативна екологічна поведінка у довкіллі може виступати індикатором суб'єктності людини.

Явище надситуативної активності у довкіллі вивчалось за допомогою методу суб'єктивного шкалювання. Досліджуваним (90 студентів віком 18 – 20 років) пропонувалися для оцінки пари альтернативних тверджень. Одні з них описували поведінку по досягненню власної мети, яка здійснюється людиною, по пришкоду довкілля; інші - поведінку, яка базується на прагненні зберегти довкілля, по при ускладненні в досягненні особистої мети. Твердження стосувалися охорони природи, економії ресурсів та захисту довкілля від сміття. Досліджуваний оцінював ступінь своєї згоди з кожним твердженням, виходячи з максимальної оцінки 5 балів. Додатково використовувалась шкала брехні. Для вивчення наявності чи відсутності суб'єктного ставлення до життя були використані методики дослідження ціннісних орієнтацій І.Рокіча та смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д.Леонтьєва.

В результаті дослідження були отримані прямі значущі кореляційні зв'язки між показниками надситуативної активності у довкіллі, цінностями суб'єктного змісту (свобода, життєва мудрість, цікава

робота, суспільне визнання, краса природи та мистецтва), і шкалами СЖО (осмисленість життя, цілі життя, locus контролю життя.). Був отриманий значущий зворотний зв'язок надситуативної активності у довірлі з цінностями особистісного змісту (здоров'я, любов, розваги). Автор робить висновок про те, що в умовах та способах формування суб'єктності людини закладений «екологічний» потенціал і ціннісне, дбайливе ставлення до довкілля є невід'ємною, атрибутивною. характеристикою людини як суб'єкта.

Слід зауважити, що суб'єктивний підхід до пошуку психологічних чинників екологізації цілісного способу життя особистості має певні обмеження, зважаючи на особливості буденної життєдіяльності, яку здійснює кожна людина, реалізуючи свій спосіб життя. Буденна життєдіяльність спрямована на безпосереднє задоволення насущних, нагальних життєвих потреб, які постійно відновлюються. До них відносяться фізіологічні потреби (у їжі, активності, відпочинку тощо), потреби у безпеці (у житлі, теплі, чистому повітрі та воді тощо). За своїм природним призначенням буденну життєдіяльність людини можна поставити поруч з біологічною життєдіяльністю організмів, бо від неї залежить фізичне існування та виживання людини.

Суб'єктне самовизначення щодо екологізації своєї життєдіяльності, орієнтація людей на повернення у природу, суворе самообмеження, підпорядкування мотивів, цілей, умов життєдіяльності завданням збереження природи може обернутися звуженням фізичних можливостей людини, фрустрацією її фізіологічних потреб, змінює життєвий уклад таким чином, що він стає обтяжливою боротьбою із складними умовами життя.

На нашу думку, важливою умовою екологізації способу життя є звернення до аналізу тих особистісних утворень, які у своїй взаємодії зумовлюють переживання особистістю своєї природності у єдності із світом. Така єдність відчувається кожною людиною у дитинстві, однак, втрачається багатьма у зрілому віці. Мова йде про феномен самоідентичності особистості як її внутрішньої тотожності, конгруентності самій собі (Е.Еріксон), індивідуальності зовнішнього та внутрішнього, яка зберігається по при зміні середовища (И.Кон), самості особистості (А.Маслоу). Самість людини характеризується А.Маслоу як її глибинне відчуття того, що вона має право бути у цьому світі самим собою, має право на любов і повагу без усяких «якщо-умов». Таке відчуття закладається у дитинстві, коли дитину приймають цілісно, безумовно люблять і вводять вимоги до неї таким чином, що зберігається її відчуття «я потрібний батькам» [8].

На нашу думку, важливою умовою екологізації способу життя є здійснення людиною буденної життєдіяльності як форми прояву своєї самоідентичності, в тому аспекті, який А.Маслоу назвав самістю.

Виділення саме цього психологічного чинника зумовлене особливостями психологічної структури буденної життєдіяльності, яка буду-

чи природною за своїм призначенням, є соціальною за своїми компонентами і зв'язками між ними. Психологічними складовими життєдіяльності, якщо трактувати її в рамках теорії діяльності А.Н.Леонтьєва, є потреби, мотиви, цілі, умови їх досягнення, яким відповідають окремі діяльності, дії, операції. Специфіка буденної життєдіяльності людини, у порівнянні з життєдіяльністю тварин, полягає в тому, що всі її складові «одягнені» в соціально-культурні форми. Наприклад, для отримання продукту, що задовольняє харчову потребу потрібно досягти безліч проміжних цілей: піти до магазину, віднайти, купити, приготувати продукт, і тільки потім його з'їсти, користуючись соціальним приладдям у вигляді виделки і ножа. Структурна динаміка життєдіяльності, різні трансформації її компонентів (мотивів, цілей, умов) та їх зовнішніх проявів (діяльності, дій, операцій) також обумовлена соціально-історично. Культурні засоби і знаряддя, що опосередковують задоволення природних потреб, стають в історичному процесі все більш різноманітними в своїх характеристиках. Це зумовлює можливість «зсуву» мотиву на проміжні цілі, мотивацію життєдіяльності безпосередньо цими засобами і знаряддями.

У результаті «зсуву» мотиву на мету та умови діяльності з'являються такі форми буденної життєдіяльності, які не спрямовані на задоволення природних потреб, а іноді просто стоять на заваді цьому процесу. Наша гонитва за новим, модним, комфортним є тому підтвердженням. Така життєдіяльність вимагає значної кількості природних ресурсів і повертає у природу все більше штучних відходів.

Конструктивним виходом тут є здійснення людиною буденної життєдіяльності як форми прояву своєї самості. Люди з розвинутою самістю ні від чого не захищаються, нічого не вимолюють і не доводять. Вони витрачають енергію не на захист, а на справді людське життя – здоров'я, любов, добрі справи, творчість. У процесі реалізації самості спрощується структура буденної життєдіяльності. Природні людські потреби не затьмарюються соціальними очікуваннями та опосередкуваннями: людина хоче їсти, а не відвідати дорогу ресторацію, вона потребує відпочинку, а не поїздки на модний курорт, фізичної активності, а не модних кросівок. В контексті самості природним чином формуються уявлення про здорову їжу, яка повинна давати енергію для продуктивного життя і творчої праці. Так само без внутрішньої боротьби і напруги вирішується безліч інших питань повсякденного життєустрою. Вивчення людської самості в контексті пошуку шляхів екологізації способу життя людини сьогодні є однією з найактуальніших проблем екологічної психології.

В цілому систематизація підходів до дослідження психологічних чинників екологізації способу життя особистості дозволяє зробити наступні висновки.

В екологічній психології існують різні методологічні підходи та теоретичні засади розробки проблеми. Західні дослідження, які

здебільшого виконуються в руслі стимул-реактивної чи адаптивної методології, виділяють окремі психологічні чинники екологізації способу життя та поведінки особистості, які характеризують її реагування на актуальне екологічне неблагополуччя з метою зменшення внутрішньої напруги та досягнення рівноважних психологічних станів. Практична реалізація таких підходів демонструє феномени нестійкості проявів екологічної активності людей, оскільки в межах указаних методологічних принципів не можливо виділити чинники екологічної поведінки, які дають довготривалий ефект і кардинально змінюють цілісний життєвий устрій людини чи спільноти у напрямку його екологізації.

У пострадянській психології виділяються різні напрямки дослідження психологічних засад екологізації способу життя людини, при цьому вони всі наголошують на необхідності вивчення цілісної особистості під кутом зору розкриття її потенціалу щодо внесення екологічного змісту у свій спосіб життя та поведінку. До таких напрямків, зважаючи на кількість продуктивних досліджень, які відзначаються чіткими методологічними позиціями, відносяться дослідження екологічної свідомості особистості та дослідження особистості як суб'єкта самовизначення щодо свого життя.

Важливим, але практично не дослідженим чинником екологізації повсякденної життєдіяльності особистості, виступає розвинена самоідентичність, яка проявляє себе у взаємодії із навколишнім світом як людська самість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А.Абульханова-Славская – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Абульханова К.А. С.Л. Рубинштейн – ретроспектива и перспектива / Абульханова К.А. // Проблема субъекта в психологической науке. – М.: Академический проект, 2000. – С. 13-26.
3. Анциферова Л.И. Психологическое содержание феномена субъект и границы субъектно-деятельностного похода / Л.И.Анциферова // Проблема субъекта в психологической науке. – М.: Академический проект, 2000. – С. 27-42.
4. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке (статья первая) / А.В.Брушлинский // Психологический журнал – 1991. – №6. – С. 3 – 11.
5. Гришин А.В. Психологические условия и механизмы формирования нравственно-экологического сознания студентов педагогических специальностей: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. психол. наук / А.В.Гришин – Нижний Новгород, 2011. – 17 с.
6. Зимбардо Ф., Ляйппе М. Социальное влияние / Ф.Зимбардо, М.Ляйппе – СПб.: Питер, 2011 – 448 с.

7. Иванова Т.В. Экологические ценности в общественном сознании / Т.В.Иванова // Вопросы психологии, 1999. – № 3. – С.83-88.
8. Маслоу А. Психология бытия / А.Маслоу – М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 1997. – 304 с.
9. Петровский В.А. Личность в психологии: парадигма субъектности / В.А.Петровский – Ростов-на-Дону, 1996. – 272 с.
10. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л.Рубинштейн – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
11. Скребец В.А. Экологическая психология / В.А.Скребец – К.: МАУП, 1998. – 144 с.
12. Howard J. L. Factors in school vandalism // Journal of Research and Development in Education. 1978. V. 11. No. 2. – P. 81-89.
13. Kantola, S.J., Syme, G.J. Cognitive dissonance and energy conservation // Journal of Applied Psychology – 1984. –V. 69. – P. 416-421.
14. Reade E. Household movement and social control // Vandalism: Behavior and motivation / Ed. by C. Levy-Leboyer. Amsterdam: Hoth-Holland, 1983 – P. 318-324.

REFERENCES

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. Strategija zhizni / K.A.Abul'hanova-Slavskaja – М.: Mysl', 1991. – 299 с.
2. Abul'hanova K.A. S.L. Rubinshtejn – retrospektiva i perspektiva / Abul'hanova K.A. // Problema sub#ekta v psihologicheskoy nauke. – М.: Akademicheskij proekt, 2000. – S. 13-26.
3. Anciferova L.I. Psihologicheskoe sodержanie fenomena sub#ekt i granicy sub#ektno-dejatel'nostnogo pohoda / L.I.Anciferova // Problema sub#ekta v psihologicheskoy nauke. – М.: Akademicheskij proekt, 2000. – S. 27-42.
4. Brushlinskij A.V. Problema sub#ekta v psihologicheskoy nauke (stat'ja pervaja) / A.V.Brushlinskij // Psihologicheskij zhurnal – 1991. – №6. – S. 3 – 11.
5. Grishin A.V. Psihologicheskie uslovija i mehanizmy formirovanija npravstvenno-jekologicheskogo soznaniija studentov pedagogicheskikh special'nostej: avtoref. dis. na soiskanie uch. stepeni kand. psihol. nauk / A.V.Grishin – Nizhnij Novgorod, 2011. – 17 s.
6. Zimbardo F., Ljajppe M. Social'noe vlijanie / F.Zimbardo, M.Ljajppe – SPb.: Piter, 2011 – 448 s.
7. Ivanova T.V. Jekologicheskie cennosti v obshhestvennom soznanii / T.V.Ivanova // Voprosy psihologii, 1999. – № 3. – S.83-88.
8. Maslou A. Psihologija bytija / A.Maslou – М.: Refl-buk, К.: Vakler, 1997. – 304 s.
9. Petrovskij V.A. Lichnost' v psihologii: paradigma sub#ektnosti / V.A.Petrovskij – Ростов-на-Дону, 1996. – 272 с.
10. Rubinshtejn S.L. Problemy obshhej psihologii / S.L.Rubinshtejn – М.: Pedagogika, 1973. – 424 с.
11. Skrebec V.A. Jekologicheskaja psihologija / V.A.Skrebec – К.: MAUP, 1998. – 144 s.

12. Howard J. L. Factors in school vandalism // Journal of Research and Development in Education. 1978. V. 11. No. 2. – R. 81-89.
13. Kantola, S.J., Syme, G.J. Cognitive dissonance and energy conservation // Journal of Applied Psychology – 1984. –V. 69. – P. 416-421.
14. Reade E. Household movement and social control // Vandalism: Behavior and motivation / Ed. by C. Levy-Leboyer. Amsterdam: Hoth-Holland, 1983 – R. 318-324.

УДК 159.922.6

РУДОМИНО-ДУСЯТСКАЯ Е. В.

Институт психологии имени Г.С. Костюка НАПН Украины, г. Киев

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ЭКОЛОГИЗАЦИИ ОБРАЗА ЖИЗНИ ЛИЧНОСТИ

В статье анализируются методологические различия в подходах к изучению психологических детерминант экологизации образа жизни в зарубежной и постсоветской психологии. Адаптивный и стимул-реактивный подходы, которые доминируют в зарубежной психологии, являются ограниченными, поскольку более ориентированы на изучение психики и поведения в краткосрочной временной перспективе, чем в перспективе человеческой жизни. Личностный и субъектный подходы в постсоветской психологии, едины в подчеркивании значения активности личности в формировании своего образа жизни, однако расходятся в определении центральной координирующей подструктуры личности в такой активности. В рамках личностного подхода такой подструктурой выступает экологическое сознание, в пределах субъектного - общечеловеческие ценности личности. Обсуждается значение самосознания, в частности, процессов самоидентификации личности в экологизации образа жизни.

Ключевые слова: *психология образа жизни личности, принципы психологии, экологическое сознание, личность как субъект образа жизни, самоидентичность личности.*

UDC 159.922.6

O. V. RUDOMINO-DUSYATSKA

G.S.Kostiuk Institute of Psychology NAPS Ukraine, Kyiv

**PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS OF ECO-FRIENDLY
EVERYDAY HUMAN ACTIVITY**

This paper deals with the issue of psychological determinants of eco-friendly everyday human activity. The multilevel psychological factors of eco-friendly everyday life activity are highlighted. Methodological differences in approach to their study in Western psychology and Post-Soviet psychology are considered. Adaptive and stimulus-reactive approaches are dominant in development of psychological theories of ecologically oriented behavior in Western psychology. The practical effect of such approaches is not essential for the formation of eco-friendly everyday activity because they do not concerned to study person's way of life in general. They explain psychology of the "here and now" behavior. Post-Soviet psychology studies personality as the main factor of ecologically oriented way of life. There are two directions in the study of personality in this aspect. Influence of ecological consciousness on the formation person's way of life is the subject of first direction. The second direction deals with the individual features that ensure high personal activity in shaping ecologically-oriented way of life. The categories of 'subject' and 'subject activity' are discussed in this context. Theoretical analysis is accompanied by the results of practical examination of students in shaping their ecologically-oriented way of life.

Keywords: *psychology of everyday human life activity, the principles of psychological research, ecological consciousness, person as the subject of lifestyle, self-identity of the individual.*